https://doi.org/10.34142/23129387.2026.75.14
УДК 159.9
ORCID: 0000-0002-8832-9470
ORCID:0000-0001-5992-1195
ORCID 0000-0002-5780-3539
ORCID:0000-0003-1913-7878
ORCID:0009-0007-8419-9852

ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК-ДЕМІНЕРІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

В. В. Камишин[1AB], В. М. Стрілець[2AC], Г. В. Камишенцев[3BD], В.В. Стрілець[4BD], І. В. Ємел'янова[5BD]

1 - чл-корр. НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», м. Київ, Україна
E-mail: vkamyshin@gmail.com
2 - доктор технічних наук, професор, Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, Україна,
E-mail: vstrelec1956@ukr.net
3 - доктор технічних наук, Генеральний штаб Збройних Сил України,
E-mail: h.kamyshentsev@gmail.com
4 - кандидат технічних наук, Гуманітарна міжнародна організація The Halo Trust, м. Київ, Україна,
E-mail: v.strelec.brand@gmail.com
5- психолог, Науково-дослідний лабораторно-експериментальний Центр ТОВ «Бранд Трейд»
e-mail: irina.esmv@gmail.com

Актуальність дослідження визначається у нагальній потребі підвищення ефективності гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності за рахунок урахування психологічних особливостей професійної діяльності жінок-демінерів.

Метою дослідження є виявлення та оцінка стрес-факторів та професійно-важливих якостей жінок-демінерів.

Результати і висновки. Прискорення розмінування в Україні вимагає амбітного лідерства з боку всієї екосистеми протимінної діяльності, у тому разі широкого залучення жінок-демінерів з метою забезпечення людських ресурсів в діяльності операторів гуманітарного розмінування.

Розроблено методику кількісного аналізу психологічних особливостей діяльності жінок-демінерів операторів гуманітарного розмінування у порівнянні з аналогічними психологічними особливостями чоловіків-демінерів, в основі якої лежить експертне оцінювання спеціалістами гуманітарного розмінування (основна група – жінки-демінери, які є провідними фахівцями в галузі гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності; контрольна група – аналогічна група з чоловіків-демінерів). За експертними результатами, яке надали фахівці гуманітарного розмінування в Україні, отримано як вагові оцінки впливу окремих стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей, так і узагальнені оцінки впливу стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей на діяльність жінок-демінерів та чоловіків-демінерів, у тому разі багатофакторних залежностей у вигляді лепесткових діаграм. Визначено, що отримані відмінності відповідних кількісних показників можна використати для покращення гендерного психологічного супроводу гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності. Мають місце протиріччя з твердженнями щодо рівності жінок-демінерів та чоловіків-демінерів, які існували раніше.

Ключові слова: *стрес-фактори професійної діяльності, професійно важливі якості, оператори протимінної діяльності, жінки-демінери, експертна оцінка.*

Expert evaluation of psychological features of the activities of women deminers in the sphere of state security

Volodymyr Kamyshyn [AB 1], ***Viktor Strelets*** [2 AC], ***Hennadiy Kamyshentsev*** [3 BD], ***Valery Strelec*** [4 BD], ***Iryna Yemellianova*** [5 BD]

1 - Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information, Kyiv, Ukraine

E-mail: vkamyshin@gmail.com

2 - Doctor of Technical Sciences, Professor, National University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine,
E-mail: vstrelec1956@ukr.net
3 - Doctor of Technical Sciences, General Staff of the Armed Forces of Ukraine,
E-mail: h.kamyshentsev@gmail.com
4 - Candidate of Technical Sciences, Humanitarian International Organization The Halo Trust, Kyiv, Ukraine,
E-mail: v.strelec.brand@gmail.com
5- Psychologist, Research Laboratory and Experimental Center LLC "Brand Trade"
e-mail: irina.esmv@gmail.com

The Relevance of the study is determined by the urgent need to increase the effectiveness of humanitarian demining by non-state mine action operators by taking into account the psychological characteristics of the professional activities of women deminers.

The Aim of the study is to identify and assess stress factors and professionally important qualities of women deminers.

Results and conclusions. Accelerating demining in Ukraine requires ambitious leadership from the entire mine action ecosystem, in this case, the broad involvement of women deminers in order to provide human resources in the activities of humanitarian demining operators.

A methodology has been developed for quantitative analysis of the psychological characteristics of the activities of women deminers of humanitarian demining operators in comparison with similar psychological characteristics of men deminers, which is based on expert assessment by humanitarian demining specialists (the main group is women deminers who are leading specialists in the field of humanitarian demining by non-state mine action operators; the control group is a similar group of men deminers). According to the expert results provided by humanitarian demining specialists in Ukraine, both weighted estimates of the impact of individual stress factors and professionally important psychological qualities, as well as generalized estimates of the impact of stress factors and professionally important psychological qualities on the activities of female deminers and male deminers, in this case multifactorial dependencies in the form of petal diagrams, were obtained. It was determined that the obtained differences in the relevant quantitative indicators can be used to improve gender-based psychological support for humanitarian demining by non-state mine action operators. There are contradictions with the statements

about the equality of female deminers and male deminers that existed before.

Keywords: *stress factors of professional activity, professionally important qualities, mine action operators, female deminers, expert evaluation.*

Вступ. Приблизно 139 300 квадратних кілометрів землі по всій Україні потребує обстеження на наявність наземних мін і вибухонебезпечних пережитків війни. Окрім величезних гуманітарних збитків від протипіхотних мін, обмеження діяльності на потенційно замінованих землях пригнічують сільськогосподарське виробництво та перешкоджають відновленню української економіки.

Прискорення розмінування в Україні вимагає амбітного лідерства з боку всієї екосистеми протимінної діяльності, у тому разі широкого залучення жінок-демінерів з метою забезпечення людських ресурсів в діяльності операторів гуманітарного розмінування. Необхідність урахування особливостей, у тому разі психологічних, професійної діяльності жінок-демінерів в процесі гуманітарного розмінування обумовлена також тим, що тільки з 1999 року до процесу гуманітарного розмінування стали залучатись жінки.

Враховуючи це, задача підвищення ефективності гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності за рахунок урахування психологічних особливостей професійної діяльності жінок-демінерів є актуальною.

Перший заступник голови Національного органу з питань протимінної діяльності генерал-лейтенант Іван Гаврилюк підкреслив (Засідання Національного органу з питань, 2024), що протимінну діяльність поряд із саперами Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту, піротехніками Державної служби України з надзвичайних ситуацій, фахівцями вибухотехнічної служби Національної поліції України, особливо під час гуманітарного розмінування поза 20-кілометрової зони

від лінії бойового зіткнення, здійснюють демінери недержавних операторів гуманітарного розмінування.

З урахуванням останнього Операційний план заходів з реалізації у 2024—2026 роках Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року (Про схвалення Національної стратегії, 2024) серед інших важливих завдань вимагає підвищити обізнаність серед жінок щодо можливостей професійного розвитку у сфері протимінної діяльності для забезпечення достатності людських ресурсів у сфері впровадження протимінної діяльності. Підкреслена необхідність усунення бар'єрів щодо жінок у протимінній діяльності, сприяння гендерній рівності та співробітництву у секторі щодо питання усунення бар'єрів та забезпеченню створення умов, включаючи недискримінаційне середовище, що сприятиме залученню жінок у протимінну діяльність. Все це буде стимулювати залученість жінок до професійного розвитку та зайнятості у сфері протимінної діяльності.

Тобто, прискорення розмінування в Україні вимагає амбітного лідерства з боку всієї екосистеми протимінної діяльності, у тому разі широкого залучення жінок-демінерів з метою забезпечення людських ресурсів в діяльності операторів гуманітарного розмінування. Повний перелік сертифікованих операторів протимінної діяльності в Україні наведено в (Перелік операторів, 2024). Видно, що гуманітарним розмінуванням займаються не тільки військові частини та спеціалізовані підрозділи ДСНС та МВС, але й інші типи організацій, наприклад національні групи протимінної діяльності, комерційні компанії та міжнародні неурядові організації. Провідними з цих організацій є The HALO Trust (спільна американсько-британська місія), яка з 2015 року працює на забруднених вибухонебезпечними предметами землях України, Данська група з розмінування (DDG) та Швейцарський фонд протимінної діяльності (FSD), що залучені з початку 2016-го року, національні неурядові оператори «Демінінг Солюшнс» та «Демайнінг Тім фром Юкрейн», які працюють з 2019 року виключно за кошти донорів.

В основі нормативно-правової бази лежать рекомендації Резолюції ООН «UN Resolution 1325 on Women, Peace and Security (2000)» (Landmark resolution on Women), у відповідності до якої сектор гуманітарного розмінування повинен приділяти гендерним питанням першочергову увагу. З урахуванням (Landmark resolution on Women) питання гендерного виміру включені Найробський та Картахенський плани дій з виконання Конвенції про заборону протипіхотних мін (CARTAGENA ACTION PLAN 2010 – 2014; The Convention on the Prohibition of the Use), В'єнтьянський план дій із виконання Конвенції про касетні боєприпаси (Vientiane Action Plan). Реалізація рекомендацій (Landmark resolution on Women) працює на досягнення Третьої цілі розвитку двадцять першого тисячоліття щодо сприяння гендерної рівності та розширення прав жінок (MDG 3). Крім цього, у провідних донорів гуманітарного розмінування (наприклад, у Howard Graham Buffett) виконання Резолюції РБ ООН № 1325 є обов'язковою умовою фінансування відповідних проектів.

Для закріплення позитивних досягнень і зміцнення потенціалу врахування ґендерних питань та різноманітності серед національних органів/центрів протимінної діяльності та операторів у всьому світі у 2019 році GICHD розробив провідну Програму розвитку потенціалу координаційних центрів з ґендерних питань (Gender Focal Point Capacity Development Programme).

Аналіз гендерної політики операторів гуманітарного розмінування показав, що за останні роки відбулося багато позитивних зрушень щодо просування гендерної рівності та залучення жінок до протимінної діяльності. У той же час залишаються деякі проблеми. В першу чергу це відсутність потенціалу для інтеграції ґендерних питань та різноманітності з чіткими ролями та обов'язками в організаціях з протимінної діяльності. Також недостатньо враховується те, що політика неурядових організацій припускає участь жінок у діяльності за всіма напрямками.

Так, Л. Біскалгіа, С. Рос та С. Хун (Biscaglia, Ros & Khun, 2020) відмітили, що залишаються такі проблеми як відсутність потенціалу з урахування гендерної проблематики та різноманіття з чіткими ролями та обов'язками в установах та організаціях, що займаються протимінною діяльністю. Стандарти організацій з гуманітарного розмінування не передбачають особливих умов праці для жінок. Це підтверджує і особистий досвід однієї з авторок статті.

Тобто, підвищенню ефективності гуманітарного розмінування недержавними організаціями буде сприяти урахування психологічних особливостей професійної діяльності жінок-демінерів.

Проблематикою, що пов’язана із вивченням психологічних особливостей ризиконебезпечних професій, займались такі вітчизняні науковці як Л.М. Балабанова, В.І Барко (2003), В.П. Бут (2008), І.В. Воробйова (2016), С.В. Василенко (2007), І.І. Приходько (2017), М.С. Заярна (2014), М.С. Корольчук (2006), В. О. Лефтеров (2012), Мацегора Я.В. (2020), Назаров О.О. (2022), Оніщенко Н.В. (2024), Л.А. Перелигіна (2024) та інші.

Фундаментально основні підходи до вивчення ризиконебезпечних професій у вітчизняній психології були розглянуті в монографії «Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології» за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка (Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології, 2017: 3), у відповідності до якої: «Екстремальна психологія – науково-практичний розділ психології, який вивчає психологічні закономірності діяльності особистості при виникненні надзвичайних обставин та ситуацій, пов’язаних з підвищеним професійним ризиком, небезпекою для життя та здоров’я, та розробляє науково обгрунтовані заходи психологічного забезпечення професійної та функціональної надійності працівників екстремальних професій при виконанні задач в умовах, що потребують граничної мобілізації фізичних, психологічних та моральних якостей особистості».

Окремо слід виділити монографію Н.В. Оніщенко та В.М. Платонова (Професіографічний аналіз діяльності піротехнічних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, 2024), де наведені результати психологічного аналізу діяльності піротехніків ДСНС. Там було показано, що основними стрес-факторами, що негативно впливають на психоемоційний стан піротехніків є робота з вибухонебезпечними предметами, складна мінна обстановка, смерть колег, робота в складних (незручних) умовах, робота під обстрілами. В результаті з'являються такі емоційні переживання як відчуття невизначеності, відсутність інформації, емоційна перенапруга, надмірний самоконтроль. Вони супроводжуються перевтомою та переживанням моногонії і, відповідно, зниженням працездатності піротехніка. Але питання, пов'язані з діяльністю жінок-демінерів там не розглядались.

За всього великого обсягу проведених досліджень в Україні щодо вивчення ризиконебезпечних професій залишились недослідженими та потребують докладного вивчення питання психологічного забезпечення діяльності недержавних організацій, що займаються гуманітарним розмінуванням, в першу чергу демінерів. В цьому процесі особливе місце мають зайняти гендерні питання.

В провідних країнах світу питання психологічного забезпечення ризиконебезпечних професій також є актуальними. Так, Л. Дердовскі (Derdowski, Mathisen, 2023), розглядаючи з психологічної точки зору проблему забезпечення екстремальної діяльності, здійснив систематичний перегляд існуючих зв'язків між характеристиками психосоціальної роботи та безпекою в галузях високого ризику. Л. Ганзес і Н. Чміль (Hansez & Chmiel, 2010) детально перевірели участь робочої напруги, а не вигоряння, як це робилось раніше, на результати діяльності екстремального профілю. С. Стансфельд (Stansfeld, 2012) відмітив, що психосоціальні характеристики роботи тісно пов'язані з поширеними психічними розладами. Однак вони не завжди можуть пояснити високі показники таких розладів у певних професіях, що може пояснюватись процесом

вибору таких професій, в першу чергу ризиконебезпечних. Психосоціальні ризики на прикладі нафтової та газової промисловості розглянуті І. Лінн та В. Берг (Linn, Bergh, 2014), де показано, що вони мають значний вплив на здоров'я та безпеку і з ними слід поводитися так само, як і з іншими операційними ризиками.

Тобто, в провідних країнах світу питання вивчення психологічного забезпечення ризиконебезпечних професій широко розповсюджені та є актуальними, проте і в них нема детального аналізу психологічних аспектів діяльності некомерційних недержавних організацій, у тому разі таких, що займаються гуманітарними питаннями. Залишились недослідженими та потребують докладного вивчення питання психологічного забезпечення діяльності некомерційних недержавних організацій, що займаються гуманітарним розмінуванням, в першу чергу демінерів. В цьому процесі особливе місце мають зайняти гендерні питання.

Все це свідчить про те, що на сьогоднішній день дослідження безпеки на робочому місці зосереджені насамперед на вивченні відмінностей у травмах на робочому місці залежно від статі (наприклад, чи є людина біологічно чоловіком чи жінкою), і менше уваги приділялося розумінню того, як гендерні проблеми загалом можуть впливають на здоров’я та безпеку працівників на робочому місці. У відповідності до К. Форсберг, А. Ванйо та К. Пандінг (2022) робоче місце було визначено як ключове середовище, де формуються та обговорюються гендерні ідентичності, і, отже, ключове місце, де стать може впливати на здоров’я та безпеку.

Таким чином, розуміння того, як стать і гендер можуть впливати на професійні ризики, є ключовим аспектом розробки стратегій підвищення ефективності екстремальної діяльності, запобігання травматизму та захворювань, які об’єднують індивідуальний і соціальний контекст, а також спираються на порівняльний аналіз стрес-факторів екстремальної діяльності та професійно-важливих психологічних якостей чоловіків та жінок, які працюють в екстремальних умовах.

Метою дослідження є виявлення та оцінка стрес-факторів та професійно-важливих якостей жінок-демінерів.

З урахуванням цього у якості об'єкта дослідження розглядаються психологічні особливості професійної діяльності жінок-демінерів операторів гуманітарного розмінування, а предмету дослідження – стрес-фактори та професійно-важливі психологічні якості жінок-демінерів операторів гуманітарного розмінування.

Для досягнення поставленої мети потребують вирішення наступні завдання:

1. Розробка методики дослідження стрес-факторів та професійно-важливих якостей жінок-демінерів на основі порівняльного аналізу із чоловіками-демінерами.
2. Вибір стрес-факторів та професійно-важливих якостей для аналізу діяльності жінок демінерів.
3. Оцінка впливу стрес-факторів та професійно-важливих якостей на діяльність жінок-демінерів у порівнянні із чоловіками-демінерами.

Результати дослідження

Розробка методики дослідження

Результати теоретико-методологічного аналізу підходів до вивчення діяльності екстремального профілю з урахуванням гендерного аспекту дозволили сформулювати гіпотезу дослідження, яка полягає у припущенні, що для покращення діяльності операторів гуманітарного розмінування в Україні необхідно використовувати відмінності комплексу стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей між жінками-демінерами та чоловіками-демінерами.

Виходячи з цього, була обрана методика дослідження, основу якого складає експертне оцінювання стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей двома групами фахівців гуманітарного розмінування міжнародного оператора протимінної діяльності HALO Trust, який проводить гуманітарне розмінування мирної території України з 2014 року, у тому разі із залученням жінок-демінерів з 2015 року. Основну

групу складають жінки-демінери, контрольну – чоловіки-демінери.

Результати експертного оцінювання дозволять (рис.1) отримати багатофакторні залежності впливу стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей на результати професійної діяльності як жінок-демінерів, так і чоловіків-демінерів у вигляді лепесткових діаграм. Це дозволяє перейти до порівняльного психологічного аналізу жінок-демінерів та чоловіків-демінерів з подальшою розробкою практичних рекомендацій щодо покращення діяльності демінерів, в першу чергу жінок-демінерів.

Рисунок 1 – Структурно-логічна схема реалізації емпіричного дослідження

Таким чином, розроблено методику дослідження, структурно-логічна схема реалізації якої (рис.1) вимагає здійснення 11 процедур на 8 рівнях. В основі методики лежить експертне оцінювання спеціалістами гуманітарного розмінування (основна група – жінки-демінери, які є провідними фахівцями в галузі гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності; контрольна група – аналогічна група з чоловіків-демінерів) стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей як у жінок-демінерів, так і у чоловіків-демінерів. Отримані відмінності відповідних кількісних показників використовуються для покращення гендерного психологічного супроводу гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності.

Вибір стрес-факторів та професійно-важливих якостей

Гуманітарне розмінування уявляє собою екстремальну діяльність демінерів в умовах впливу різноманітних стрес-чинників і для забезпечення ефективності цього процесу без зниження рівня безпеки залученого персонал повинен мати певний набір специфічних професійно-важливих психологічних якостей. При цьому аналіз трудових функцій фахівця з розмінування (deminer) (Професійний стандарт «Оператор з пошуку вибухонебезпечних предметів (демінер)») показує, що найбільш психологічно насиченими діями є маркування території та розмінування і протимінне очищення забруднених районів, які вимагають безпосереднього контакту з небезпечною територією і вибухонебезпечними предметами. І саме стосовно них необхідно конкретизувати питання безпосереднього дослідження.

Процес гуманітарного розмінування наражає демінерів на велику кількість стресових факторів, у тому числі дуже екстремальних і більш інтенсивних, ніж ті, що виникають під час інших видів діяльності людини. Здійснений огляд літератури показав, що дослідження військового стресу зосереджені значною мірою на сферах бойового стресу, а в роботах К. Ву (Wu, 2023), М. Фельдман (Friedman, 2005), Дж. Гуіна (Guina,

2024) – на посттравматичному стресовому розладі. Значно менше уваги приділено щоденному стресу, спричиненому військовою професією і, відповідно, процесом розмінування.

Виходячи з цього за основу вибору стрес-факторів для експертного оцінювання були обрані результати дослідження В.М. Платонова (Професіографічний аналіз діяльності піротехнічних підрозділів…, 2024). Але при цьому було враховано, що для демінерів гуманітарних організацій забороняється робота у бойовій обстановці або виконання робіт під час ворожих обстрілів. Проте, з урахуванням Р. Брай (Bray, 1999, 2001), які відмітили, що жінки-військовослужбовці також можуть відчувати стресові фактори, пов'язані з перебуванням жінки в традиційно та переважно чоловічому робочому середовищі, для подальшого дослідження доцільно включити і цей стрес-фактор. А з урахуванням дослідження А. Булайтіса (2023) – вплив соціального стрес-фактору. Наприклад, розлука зі своєю сім'єю та близькими.

Також, оскільки в HALO Trust передбачені суттєві штрафні санкції, в першу чергу через порушення вимог безпеки, вважаю доцільним добавити і економічний стрес-фактор. Крім цього, особистий досвід роботи демінером однієї із авторів показав важливість, особливо для жінок, урахування серед стрес-факторів фізіологічних чинників.

Таким чином, для оцінювання обрані наступні стрес-фактори, які впливають на процес гуманітарного розмінування, та наведені в анкеті (табл.1), яка в подальшому використовувалась для роботи з експертами.

Виконання робіт зі знешкодження вибухонебезпечних предметів потребує від демінерів розвинутих психофізіологічних та індивідуально-психологічних якостей. Їх професійно-психологічні якості згідно з результатами дослідження В. Платонова (2023) умовно поділяються на блок психомоторних властивостей особистості та блок індивідуально-психологічних особливостей, які тісно взаємопов'язані між собою.

Таблиця 1

Анкета стрес-факторів, які впливають на демінера гуманітарної недержавної організації

№/п	Стрес-фактори	Бали
s_1	Робота з вибухонебезпечними предметами	
s_2	Складна мінна обстановка	
s_3	Робота у важкому спорядженні	
s_4	Робота в умовах дефіциту часу	
s_5	Перебуванням жінок-демінерів в традиційно та переважно чоловічому середовищі	
s_6	Взаємодія з місцевим населенням	
s_7	Загибель або поранення	
s_8	Виконання нетипових видів робіт	
s_9	Фізіологічні	
s_{10}	Соціальні	
s_{11}	Економічні	

У монографії (Оцінка та прогноз професійної придатності рятувальників Служби Порятунку Особливого Ризику МНС Азербайджанської Республіки, 2022), в якій оцінюються та прогнозується професійна придатність рятувальників Служби Порятунку Особливого Ризику МНС Азербайджанської Республіки, визначено наступні професійно-важливі психомоторні якості: добра фізична підготовка, витривалість, вміння довго зберігати високу працездатність; здатність до концентрації уваги; гнучкість поведінки та чутливість до ситуації, здатність до відчуття потенційної небезпеки; акуратність, обережність у рухах; не допуск імпульсивних рухів; здатність працювати на самоті тривалий час; збереження працездатності в ізоляції від дратівливих факторів навколишнього середовища; добре розвинена координація руху рук. А в роботі О.В. Недвига (2022) виділено наступні професійно-психологічні якості саперів: психологічні (відчуття, сприйняття, увага, емоції, почуття, пам’ять, мислення); психофізіологічні (сила, лабільність, урівноваженість, функційна рухливість нервової системи); психомоторні; фізіологічні резерви організму (здатність організму адекватно адаптуватися до екстремальних умов діяльності).

Таблиця 2

Анкета професійно-важливих психологічних якостей, які впливають на ефективність гуманітарного розмінування

№/п	Професійно-важливі якості	Бали
p_1	Моторні (*узгодженість рухів із процесами сприйняття; стійкість до статичних навантажень; здатність швидко діяти в умовах дефіциту часу; швидка рухова реакція на несподівані подразники*)	
p_2	Емоційні (*емоційна стійкість при ухваленні відповідальних рішень; врівноваженість, самовладання в разі виникнення конфліктів; швидка адаптація до нових умов*)	
p_3	Атенційні (*здатність тривалий час зберігати стійку увагу; здатність розподіляти та концентрувати увагу; вміння переключати увагу з одного об'єкта на інший; вміння помічати незначні зміни в досліджуваному явищі*)	
p_4	Вольові (*уміння точно виконувати розпорядження; наполегливість; здатність до тривалої праці без погіршення якості, зниження темпу; здатність тривалий час зберігати високу активність; вміння брати на себе відповідальність у складних ситуація*)	
p_5	Мнемічні (*здатність помічати зміни в оточенні; вміння відтворювати почуте, побачене, прочитане; здатність легко запам'ятовувати словесно-логічний та наочно-образний матеріал; здатність тривалий час тримати в пам'яті великий обсяг необхідної інформації тощо*)	
p_6	Спостережливість (*вміння обирати у процесі спостереження матеріал, необхідний для розв'язання проблеми; здатність до самоспостереження; професійна спостережливість*)	
p_7	Сенсорні (*вміння розрізняти кольори; окомірне визначення відстаней, кутів, розмірів; здатність до розрізнення перепадів температур; вміння швидко розпізнавати невеликі відхилення від заданої форми*)	
p_8	Інтелектуальні (*здатність розглядати проблему з декількох боків; здатність схоплювати суть основних взаємозв'язків, властивих проблемі; уміння з усього обсягу обирати необхідну інформацію; вміння робити висновки із суперечливої інформації; здатність ухвалювати правильне рішення за недостатності необхідної інформації*)	
p_9	Комунікативні (*вміння вести ділові переговори; здатність швидко встановлювати контакти з новими людьми; вміння узгоджувати свої дії з діями інших людей; уміння дати об'єктивну оцінку діям інших людей*)	
p_{10}	Мовні (*вміння чітко та логічно викладати свої думки; здатність довільно передавати свої уявлення, почуття за допомогою жестів, міміки, інтонацій*)	
p_{11}	Імажинітивні (*здатність прогнозувати хід подій з урахуванням їхньої імовірності; вміння знаходити нові нестандартні рішення*)	

Їм повністю відповідає перелік професійно-важливих якостей, наведений в Standard Halo Trust (2025), у відповідності до якого працюють демінери гуманітарної організації і який добре знають фахівці, які залучаються до експертного оцінювання. У зв'язку з цим для формування відповідної анкети для опитування саме цей перелік професійно-важливих психологічних якостей був взятий за основу.

З урахуванням того, що до опитування залучаються звичайні демінери, а не психологи, в анкеті (табл.2), що використовувалась для роботи з експертами, надані пояснення, які характеристики слід віднести до відповідних професійно-важливих якостей.

Таким чином, обрані для аналізу стрес-фактори та професійно-важливі якості дозволили сформувати анкети для подальшої роботи з експертами

3.1. Порівняльна оцінка впливу стрес-факторів та професійно-важливих якостей демінерів

3.1.1. Експертне анкетування щодо факторів успішного виконання професійної діяльності

До складу основної групи експертів були залучені жінки-фахівці HALO Trust, які приймали участь в безпосередньому розмінуванні території України: Ірина Є., демінерка, вік – 37 років, безпосередня участь в роботі HALO – менше півроку, одружена, двоє дітей; Яна Л. – керівник групи розмінування, 45 років, одружена, має 2-х дітей. Працює в HALO 4 роки; Лілія М. – демінерка, вік 28 років, не одружена, не має дітей, працює в HALO 3 роки; Вікторія Д. – демінерка, вік 21 рік, не одружена, не має дітей, працює в HALO 8 місяців; Тетяна К. – демінерка, вік 32 роки, одружена, має одну дитину, працює в HALO 4 роки; Вікторія С. – керівник групи розмінування, 30 років, не одружена, не має дітей, працює в HALO 5 років.

До складу контрольної групи експертів були залучені чоловіки-фахівці HALO Trust, які приймали участь в безпосередньому розмінуванні території України: Валерій С., керівник групи розмінування, вік – 41 рік, безпосередня участь в роботі HALO – два роки, одружений, двоє дітей; Володимир К., - демінер, одружений, не має дітей,працює в HALO 3 роки; Віталій П., демінер, 37 років, одружений, має одну дитину, працює в HALO 4 роки; Максим Д., демінер, 55 років, одружений, має двох дорослих дітей, працює в HALO 4 роки;

Костянтин Р., демінер, 45 років, одружений, має двох дітей, працює в HALO 1 рік; Євген С., керівник групи розмінування, вік – 43 роки, працює в HALO 5 років, одружений, має двох дітей.

Більшість із залучених експертів не тільки приймали безпосередню участь в гуманітарному розмінуванні України, але й є були керівниками груп демінерів, у тому разі таких, до складу яких входять чоловіки та жінки.

У відповідності до розроблених анкет (табл.1, табл.2) залученим експертам ставилось наступне завдання: «Оцініть за 5-и бальною шкалою значущість впливу на успішне виконанням демінером своїх функціональних обов'язків перелічених в наведених анкетах стрес-факторів, а також професійно-важливих психологічних якостей. При цьому користуватись наступною інтерпретацією шкали: Найвищій рівень (дуже важлива характеристика) – 5; Вищій рівень (важлива характеристика) – 4; Середній рівень (Середня значущість характеристики) – 3; Нижчий рівень (не важлива характеристика) – 2; Найнижчій рівень (зовсім не важлива характеристика) – 1».

Результати анкетування наведені в Табл.3- Табл.6.

Таблиця 3

Оцінки впливу стрес-факторів на діяльність демінера, які надали експерти-жінки (Еж)

Стрес-фактор		Вага стрес-фактору					
		Еж1	Еж2	Еж3	Еж4	Еж5	Еж6
s_1	Робота з вибухонебезпечними предметами	5	4	5	5	5	5
s_2	Складна мінна обстановка	5	4	4	5	5	3
s_3	Робота у важкому спорядженні	5	5	5	5	5	3
s_4	Робота в умовах дефіциту часу	4	4	3	5	3	3
s_5	Перебуванням жінок-демінерів в традиційно та переважно чоловічому середовищі	4	3	3	5	4	2
s_6	Взаємодія з місцевим населенням	3	4	3	2	2	5
s_7	Загибель або поранення	5	5	5	5	5	5
s_8	Виконання нетипових видів робіт	4	4	4	5	4	2
s_9	Фізіологічні	5	5	5	5	5	5
s_{10}	Соціальні	4	5	5	5	5	5
s_{11}	Економічні	4	5	5	5	5	5

За допомогою цих анкет на протязі 2024-2025 років основною (жінки-фахівці HALO Trust) та контрольною (чоловіки-фахівці HALO Trust) групами експертів було проведено відповідне оцінювання.

Дослідження відбувалось шляхом анкетування під час особистої співбесіди на протязі 2023 – 2025 років. Воно проводилось з дотриманням принципів етики та деонтології на основі інформованої згоди на участь у обстеженні.

Таблиця 4

Оцінки впливу стрес-факторів на діяльність демінера, які надали експерти-чоловіки (Еч)

Стрес-фактор		Вага стрес-фактору					
		Еч 1	Еч 2	Еч3	Еч4	Еч5	Еч6
s_1	Робота з вибухонебезпечними предметами	5	4	5	5	5	5
s_2	Складна мінна обстановка	5	4	5	5	2	4
s_3	Робота у важкому спорядженні	2	2	4	2	2	3
s_4	Робота в умовах дефіциту часу	5	3	3	2	2	5
s_5	Перебуванням жінок-демінерів в традиційно та переважно чоловічому середовищі	2	2	2	2	1	3
s_6	Взаємодія з місцевим населенням	5	2	2	2	1	5
s_7	Загибель або поранення	5	5	5	5	5	5
s_8	Виконання нетипових видів робіт	2	3	3	5	3	4
s_9	Фізіологічні	3	3	2	2	2	2
s_{10}	Соціальні	5	5	5	5	5	5
s_{11}	Економічні	5	5	5	5	5	5

Таблиця 5

Оцінки впливу професійно-важливих психологічних якостей демінерів на процес гуманітарного розмінування, які надали експерти-жінки (Еж)

Професійно-важлива психологічна якість		Вага професійно-важливої психологічної якості					
		Еж1	Еж2	Еж3	Еж4	Еж5	Еж6
p_1	Моторні	5	5	4	4	4	5
p_2	Емоційні	5	5	4	3	3	5
p_3	Атенційні	5	4	4	4	3	5
p_4	Вольові	4	4	5	4	3	5
p_5	Мнемічні	4	4	5	4	3	5
p_6	Спостережливість	5	5	5	4	3	5
p_7	Сенсорні	5	5	5	4	4	5
p_8	Інтелектуальні	4	5	4	5	4	5
p_9	Комунікативні	5	5	4	2	2	4
p_{10}	Мовні	5	4	4	2	2	4
p_{11}	Імажинітивні	3	4	4	2	3	4

Таблиця 6

Оцінки впливу професійно-важливих психологічних якостей демінерів на процес гуманітарного розмінування, які надали експерти-чоловіки (Еч)

Професійно-важлива психологічна якість		Вага професійно-важливої психологічної якості					
		Еч1	Еч2	Еч3	Еч4	Еч5	Еч6
p_1	Моторні	5	4	4	4	3	5
p_2	Емоційні	5	4	3	4	3	5
p_3	Атенційні	5	3	3	4	3	4
p_4	Вольові	5	3	3	4	3	5
p_5	Мнемічні	5	3	4	3	4	5
p_6	Спостережливість	5	4	4	4	3	5
p_7	Сенсорні	5	4	5	5	5	5
p_8	Інтелектуальні	5	5	5	5	4	5
p_9	Комунікативні	5	4	4	2	2	5
p_{10}	Мовні	5	4	4	2	2	5
p_{11}	Імажинітивні	5	4	4	4	2	5

Перевірка узгодженості експертів

Враховуючи те, що точка зору експертів повинна бути узгодженою, це було перевірено, використовуючи коефіцієнт

конкордації (загальний коефіцієнт рангової кореляції для групи експертів) (Kendall, 1938).

Оскільки в нашому випадку (див. Табл.3 ÷ Табл.6) мало місце визначення однакових рангових (так званих зв'язаних) оцінок, отримане ранжування необхідно привести до нормального виду, при якому сума рангів в ранжировці і-го експерта відповідає умові

$$\sum_{j=1}^{n} x'_i = 0.5 \cdot n \cdot (n+1). \quad (1)$$

Для цього обраним показниками оцінки якості комплексу засобів індивідуального захисту з однаковим рангом присвоюємо ранг, який дорівнює середньому значенню місць, які поділяють між собою обрані показники. Тобто, оцінка зв'язаних рангів визначається як

$$x'_{ij} = l + \frac{t+1}{2}, \quad (2)$$

де l – кількість об'єктів, більш важливих ніж об'єкти в групі, яка розглядається; t – кількість об'єктів в групі, яка розглядається (довжина зв'язку).

Це дозволяє перейти до перевірки узгодженості думок експертів за допомогою коефіцієнта конкордації

$$W = \frac{12 \cdot \sum_{i=1}^{n} d_j^2}{m^2(n^3 - n) - m \cdot \sum_{i=1}^{m} T_i}, \quad (3)$$

де

$$d_j = S_j - \frac{\sum_{j=1}^{n} S_j}{n}; \quad (4)$$

$$S_j = \sum_{i=1}^{m} x'_{ij}; \quad (5)$$

T_i – показник зв'язаних рангів

$$T_i = \sum_{q_i=1}^{Q_i} \left(t_{q_i}^3 - t_{q_i} \right), \quad (6)$$

де Q_i – кількість груп однакових рангів; t_{q_i} – кількість рангів в кожній групі.

Наявність конкретного значення коефіцієнта конкордації (3) дозволяє оцінити його статистичну значимість у відповідності до критерію χ^2. Для цього розрахункове значення критерію Пірсона

$$\chi^2 = m \cdot W \cdot (n-1) \quad (7)$$

порівнюється із критичним, яке визначається у відповідності до таблиці критичних крапок розподілу χ^2 при заданому рівні значимості α=0,05 й числі ступенів свободи $k = n-1$.

Результати статистичної оцінки визначених коефіцієнтів конкордації у відповідності до (1)÷(6) та оцінки їх статистичної значимості за критерієм Пірсона у відповідності до (7) при заданому рівні значимості α=0,05 й числі ступенів свободи k=n-1=10 наведені в Табл.7.

Таблиця 7. Оцінка узгодженості експертів

	Оцінка стрес-факторів		Оцінка професійно важливих психологічних якостей	
	Експерти-жінки	Експерти-чоловіки	Експерти-жінки	Експерти-чоловіки
Коефіцієнт конкордації W	0,478	0,716	0,402	0,354
Критерій Пірсона χ^2	28,63	42,69	24,14	21,24
Табличне значення критерію Пірсона $\chi^2_{кр}(\alpha = 0{,}05;10)$	18,3			

Це дозволяє перейти до оцінювання ваги окремих стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей, а також їх впливу на діяльність демінера.

Експертна оцінка отриманих результаті

Аналіз наведених в Табл.3 та Табл.4 результатів показує, що обрані стрес-фактори мають різну вагу щодо впливу на діяльність демінера. З урахуванням цього показник ваги впливу кожного із обраних стрес-факторів в кожній із залучених груп експертів були визначені у відповідності до (Strelets, 2026) як

$$\alpha_i = \frac{\sum_{j=1}^{m} s_{ij}}{\sum_{j=1}^{m}\sum_{i=1}^{n} s_{ij}}, \quad (8)$$

де s_{ij} - оцінка ваги i-го стрес-фактору, яку надав j-ий експерт залученої групи;

n – кількість показників якості;

m – кількість експертів в групі.

Тоді, з урахуванням середніх значень показника i-го стрес-фактору

$$\bar{s}_i = \frac{\sum_{j=1}^{m} s_{ij}}{m}, \quad (9)$$

узагальнена оцінка впливу стрес-факторів на діяльність демінера може бути розрахована як

$$S = \sum_{i}^{n} (\alpha_i \cdot \bar{s}_i) = \sum_{i}^{n} \left(\frac{\sum_{j=1}^{m} s_{ij}}{\sum_{j=1}^{m}\sum_{i=1}^{n} s_{ij}} \cdot \frac{\sum_{j=1}^{m} s_{ij}}{m} \right). \quad (10)$$

Результати розрахунку показників у відповідності до (8)-(10) наведені в Табл.8, а також представлені (рис.2) у вигляді об'єднаної діаграми залежностей впливу стрес-факторів на діяльність демінерів в процесі гуманітарного розмінування.

Таблиця 8

Результати розрахунку вагових оцінок впливу стрес-факторів, їх середніх значень та узагальненої оцінки впливу стрес-факторів на діяльність демінера

	Стрес-фактор	Експерти-жінки		Експерти-чоловіки	
		Вага	Середнє значення	Вага	Середнє значення
s_1	Робота з вибухонебезпечними предметами	0,101	4,833	0,120	4,833
s_2	Складна мінна обстановка	0,091	4,333	0,103	4,167
s_3	Робота у важкому спорядженні	0,098	4,667	0,062	2,500
s_4	Робота в умовах дефіциту часу	0,077	3,667	0,083	3,333
s_5	Перебуванням жінок-демінерів в традиційно та переважно чоловічому середовищі	0,073	3,500	0,050	2,000
s_6	Взаємодія з місцевим населенням	0,066	3,167	0,070	2,833
s_7	Загибель або поранення	0,105	5,000	0,124	5,000
s_8	Виконання нетипових видів робіт	0,080	3,833	0,083	3,333
s_9	Фізіологічні	0,105	5,000	0,058	2,333
s_{10}	Соціальні	0,101	4,833	0,124	5,000
s_{11}	Економічні	0,101	4,833	0,124	5,000
Узагальнена оцінка впливу стрес-факторів на діяльність демінера		4,428		4,001	

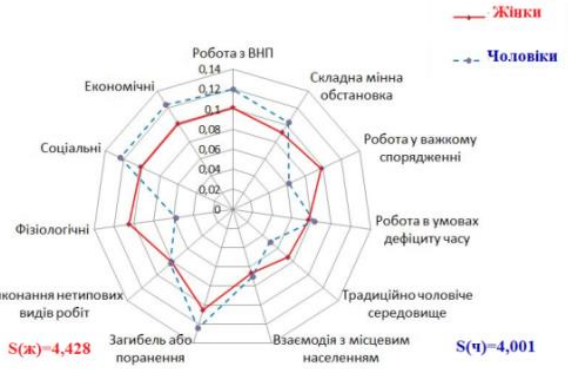

Рисунок 2 – Об’єднана діаграма впливу стрес-факторів на діяльність демінера

Порівняльний аналіз показує, що для гуманітарного розмінування в Україні є характерними гендерні відмінності впливу стрес-факторів на діяльність демінерів, свідченням чого є суттєві відмінності узагальнених оцінок впливу стрес-факторів, які надали експерти-жінки (S(ж)=4,428) та експерти-чоловіки (S(ч)=4,001). Обґрунтування рекомендацій щодо покращення гендерного психологічного супроводу діяльності демінерів доцільно здійснити з урахуванням отриманих експериментальних результатів.

Аналогічним чином було оцінено вплив професійно-важливих психологічних якостей демінерів на процес гуманітарного розмінування. Отримані результати наведені в Табл.9 і також представлені (рис.3) у вигляді об’єднаної діаграми залежностей впливу професійно-важливих психологічних якостей на діяльність демінерів в процесі гуманітарного розмінування.

Таблиця 9

Результати розрахунку вагових оцінок впливу професійно-важливих психологічних якостей, їх середніх значень та узагальненої оцінки впливу стрес-факторів на діяльність демінера

	Професійно-важливі психологічні якості	Експерти-жінки		Експерти-чоловіки	
		Вага	Середнє значення	Вага	Середнє значення
p_1	Моторні	0,099	4,500	0,093	4,167
p_2	Емоційні	0,092	4,167	0,089	4,000
p_3	Атенційні	0,092	4,167	0,082	3,667
p_4	Вольові	0,092	4,167	0,086	3,833
p_5	Мнемічні	0,092	4,167	0,089	4,000
p_6	Спостережливість	0,099	4,500	0,093	4,167
p_7	Сенсорні	0,103	4,667	0,108	4,833
p_8	Інтелектуальні	0,099	4,500	0,108	4,833
p_9	Комунікативні	0,081	3,667	0,082	3,667
p_{10}	Мовні	0,077	3,500	0,082	3,667
p_{11}	Імажинітивні	0,074	3,333	0,089	4,000
Узагальнена оцінка впливу професійно-важливих психологічних якостей на діяльність демінера		4,164		4,115	

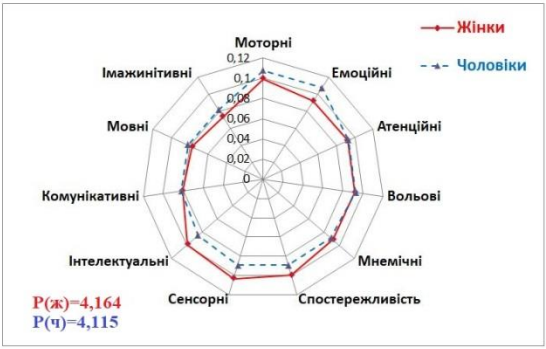

Рисунок 3 – Об'єднана діаграма впливу професійно-важливих психологічних якостей на процес гуманітарного розмінування

Порівняльний аналіз результатів, які наведені в Табл.9 і представлені на рис.3 показує, що для гуманітарного

розмінування в Україні є характерними гендерні відмінності впливу професійно-важливих психологічних якостей на процес гуманітарного розмінування, незважаючи на те, що узагальнені оцінки за результатами, які надали експерти-жінки (Р(ж)=4,164) та експерти-чоловіки (Р(ч)=4,115), є достатньо близькими.

Тобто, обґрунтування рекомендацій щодо покращення гендерного психологічного супроводу діяльності демінерів доцільно здійснити з урахуванням отриманих експериментальних результатів.

Обговорення отриманих результатів

Обґрунтування рекомендацій щодо зменшення впливу стрес-факторів на жінок-демінерів

Порівняльний аналіз наведених в Табл.8 та на рис.2 результатів показує, що для гуманітарного розмінування в Україні характерним є гендерні відмінності впливу стрес-факторів на діяльність демінерів від того, як про це стверджується в Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action» Женевського міжнародного центру з гуманітарного розмінування.

Так, за результатами Програми «Гендер та протимінна діяльність», які наведені в (Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action», 2013), стверджується, при розмінуванні з фізичними труднощами зіткнулися 8.8% жінок порівняно з 9.9% чоловіків. В той же час, отримані результати показують, що вага стрес-фактору роботи у важкому спорядженні у жінок (α_3(ж)=0,098> α_3(ч)=0,062) значно перевищує аналогічний показник у чоловіків. Тобто, під час створення нових зразків захисного спорядження треба не тільки боротись за зниження ваги без втрати захисних властивостей, але й враховувати анатомічні особливості в конструкції.

Аналогічна ситуація має місце і для стрес-фактору «Робота у традиційно чоловічому середовищі». При цьому в (Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action», 2013) тільки звертають увагу на те, що залучення жінок, до сектору, в якому переважають чоловіки, покращує робоче середовище, але на те, що це є важливим стрес-фактором

(за отриманими результатами α_5(ж)=0,073> α_5(ч)=0,050) для жінок не звертають увагу.

В (Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action», 2013) стверджується, що активне залучення жінок до гуманітарного розмінування дозволяє краще зрозуміти потреби жінок та їх можливості. Але на практиці розбіжності у впливі фізіологічного стрес-фактору також є дуже великими (за отриманими в кваліфікаційній роботі результатами α_9(ж)=0,105> α_9(ч)=0,058). Хоча в Guidelines (2013) відмічено, що додаткові витрати на забезпечення жіночого комфорту, безпечності та права на усамітнення є незначними, на практиці гуманітарного розмінування в Україні жінки-демінери мають проблеми із наявністю окремих туалетів, ванних кімнат, гардеробів тощо.

З іншого боку, для чоловіків більш важливими є економічні питання (α_{11}(ч)=0,124> α_{11}(ж)=0,101), що можна пояснити традиційно більшою відповідальністю чоловіків за благополуччя сім'ї. Відмінності в оцінюванні стрес-факторів роботи з вибухонебезпечними предметами (α_1(ч)=0,120> α_1(ж)=0,101) та роботи у складній мінній обстановці (α_2(ч)=0,103> α_2(ж)=0,091) – життєвим досвідом (чоловіки у своєму житті, як правило, займаються ремонтом та експлуатацією своїх автомобілів, будівельних споруд, побутових приладів тощо і мають негативний досвід впливу відповідних несправностей на свою особу).

Окремо стоїть звернути увагу на соціальні стрес-фактори (α_{10}(ч)=0,124> α_{10}(ж)=0,101). І якщо для жінок це, в першу чергу, розлука зі своєю сім'єю та близькими (робота по гуманітарному розмінуванню, наприклад, в HALO Trust, передбачає десятиденні відрядження подальшим відпочинком на протязі чотирьох днів), то для демінерів-чоловіків це, в умовах сьогодення, доповнюється мобілізаційними вимогами держави.

Тобто, мають місце суттєві розбіжності в оцінки впливу стрес-факторів на діяльність жінок-демінерів та чоловіків-

демінерів. Свідченням цього є суттєві відмінності узагальнених оцінка впливу стрес-факторів на діяльність демінера за результатами, які надали експерти-жінки та які надали експерти-чоловіки, S(ж)=4,428>S(ч)=4.001. Наявність протиріччя з твердженнями щодо практичної їх рівності в Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action» (2013) на мій погляд пояснюється тим, що наведені там твердження були отримані за результатами опитування неприбутковою організацією «Допомога норвезького народу» персоналу з розмінування (46 жінок та 102 чоловіка з Йорданії, Лівані, Анголі, Гвінеї-Бісау, Таїланді, Сербії та Демократичній Республіці Конго) у 2011-2012 роках. Ситуація в Україні суттєво відрізняється, оскільки гуманітарне розмінування в нашій країні відбувається в умовах війни з росією, демінери мають достатньо високий освітній рівень (як правило, значно вище середньої освіти), має місце традиційно поважливе ставлення до жінок та їх потреб. Все це свідчить про необхідність покращення психологічної допомоги жінкам-демінерам у вигляді психологічної підтримки й соціально-психологічної реабілітації. Цьому могла б сприяти і поява в багаточисельних гуманітарних організаціях типу HALO Trust штатної посади психолога.

Таким чином, мають місце протиріччя з твердженнями щодо рівності жінок-демінерів та чоловіків-демінерів в Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action» (2013), які пояснюються тим, що наведені там твердження були отримані за результатами опитування в Йорданії, Лівані, Анголі, Гвінеї-Бісау, Таїланді, Сербії та Демократичній Республіці Конго.

До рекомендацій щодо покращення діяльності жінок-демінерів недержавних гуманітарних організацій в Україні можна віднести: усунення наявних проблем із наявністю окремих туалетів, ванних кімнат, гардеробів тощо; створення нових зразків захисного спорядження без втрати захисних властивостей не тільки із зниженими ваговими характеристиками, але й з урахуванням анатомічних

особливостей в конструкції; підвищення уваги дітям сімей демінерів (загальні дитячі святкування, участь, хоча у якості вболівальників, в змаганнях, які проводяться в гуманітарній організації, та в благодійних марафонах, до яких залучаються співробітник); запровадження штатної посади психолога в гуманітарній організації.

5.2. Обґрунтування рекомендацій щодо урахування специфічних професійно-важливих психологічних якостей в діяльності жінок-демінерів

Аналіз результатів, наведених в Табл.9 та на рис.3, показує, що їх доцільно враховувати під час проведення навчальних занять, в першу чергу практичних.

Хоча в Guidelines (Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action», 2013) і рекомендується розглядати можливість проведення занять в окремих жіночих та чоловічих групах, в умовах України це недоцільно. Це пов'язано з тим, що в Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action» окремі заняття рекомендуються тоді, коли мають місце прогалини в освітніх рівнях за статтю, або коли мають місце історичні умови щодо гендерних відмінностей в поведінці під час занять (наприклад, з парамедичної підготовки) тощо. Для умов України це не є характерним.

В той же час, викладачі-інструктори повинні враховувати (рис.4), що жінки-демінери в практичній діяльності у випадку незвичної обстановки поводяться більш спокійно (β_2(ж)=0,092<β_2(ч)=0,108), тоді як у чоловіків-демінерів можуть мати емоційні прояви (досить часто у вигляді ненормативної лексики (β_{10}(ж)=0,077<β_{10}(ч)=0,089)). Жінки це компенсують спостережливістю (β_6(ж)=0,099>β_6(ч)=0,089) та обмірковуванням наступних дій (β_8(ж)=0,099>β_8(ч)= 0,089).

Крім цього, якщо чоловіки-демінери вважають більш важливою швидку рухову реакцію на несподівані подразники (β_1(ж)=0,99<β_1(ч)=0,108), то жінки переважно будуть більше уваги звертати на невеликі відхилення навколишнього середовища (β_6(ж)=0,099>β_6(ч)=0,089). Також можна звернути

увагу і на те, що жінкам складніше прогнозувати хід подій з урахуванням їхньої імовірності, а також знаходити нові нестандартні рішення (β_{11}(ж)=0,074<β_{11}(ч)=0,082).

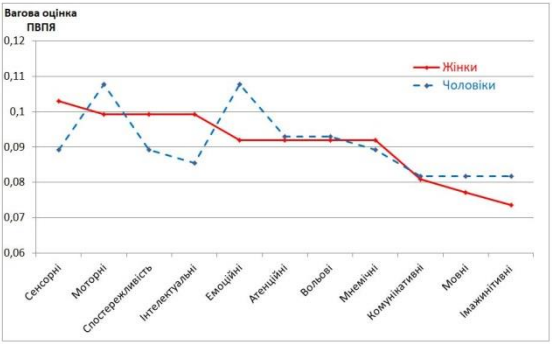

Рисунок 3 – Порівняльний графік впливу професійно-важливих психологічних якостей жінок-демінерів та чоловіків-демінерів на процес гуманітарного розмінування

Тобто, специфічні професійно-важливі психологічні якості жінок-демінерів доцільно враховувати під час проведення навчальних занять, в першу чергу практичних: надавати жінкам більше завдань з емоціональним навантаженням, а також таких, які вимагають прогнозування ходу подій з урахуванням їх імовірності, а також знаходження нових нестандартних рішень. Проведення практичних занять з урахуванням отриманих результатів буде сприяти психологічній підготовці жінок-демінерів до гуманітарного розмінування, зберігаючи при цьому не тільки боєздатність, але й психічне здоров'я під впливом наявних стрес-факторів.

Висновки

1. Прискорення розмінування в Україні вимагає амбітного лідерства з боку всієї екосистеми протимінної діяльності, у тому разі широкого залучення жінок-демінерів з метою забезпечення людських ресурсів в діяльності операторів гуманітарного розмінування. Підвищенню ефективності гуманітарного розмінування буде сприяти урахування

психологічних особливостей професійної діяльності жінок-демінерів.

Залишились недослідженими та потребують докладного вивчення питання психологічного забезпечення діяльності некомерційних недержавних організацій, що займаються гуманітарним розмінуванням, в першу чергу жінок-демінерів.

Розуміння того, як стать і гендер можуть впливати на професійні ризики, є ключовим аспектом розробки стратегій підвищення ефективності екстремальної діяльності, запобігання травматизму та захворювань, які об'єднують індивідуальний і соціальний контекст, а також спираються на порівняльний аналіз стрес-факторів екстремальної діяльності та професійно-важливих психологічних якостей чоловіків та жінок, які працюють в екстремальних умовах.

2. Розроблено методику кількісного аналізу психологічних особливостей діяльності жінок-демінерів операторів гуманітарного розмінування у порівнянні з аналогічними психологічними особливостями чоловіків-демінерів, в основі якої лежить експертне оцінювання спеціалістами гуманітарного розмінування (основна група – жінки-демінери, які є провідними фахівцями в галузі гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності; контрольна група – аналогічна група з чоловіків-демінерів). За експертними результатами, яке надали фахівці гуманітарного розмінування в Україні, отримано як вагові оцінки впливу окремих стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей, так і узагальнені оцінки впливу стрес-факторів та професійно-важливих психологічних якостей на діяльність жінок-демінерів та чоловіків-демінерів, у тому разі багатофакторних залежностей у вигляді лепесткових діаграм. Визначено, що отримані відмінності відповідних кількісних показників можна використати для покращення гендерного психологічного супроводу гуманітарного розмінування недержавними операторами протимінної діяльності.

3. Мають місце протиріччя з твердженнями щодо рівності жінок-демінерів та чоловіків-демінерів, які існували раніше. Це викликано тим, що вони були отримані за результатами опитувань в Йорданії, Лівані, Анголі, Гвінеї-Бісау, Таїланді, Сербії та Демократичній Республіці Конго.

До рекомендацій щодо покращення діяльності жінок-демінерів недержавних операторів протимінної діяльності в Україні та збереження високого рівня їх психологічної безпеки за результатами аналізу стрес-факторів можна віднести: усунення наявних проблем із наявністю окремих туалетів, ванних кімнат, гардеробів тощо; створення нових зразків захисного спорядження без втрати захисних властивостей не тільки із зниженими ваговими характеристиками, але й з урахуванням анатомічних особливостей жінок в конструкції; підвищення уваги дітям сімей демінерів (загальні дитячі святкування, участь, хоча б у якості вболівальників, в змаганнях, які проводяться в гуманітарній організації, та в благодійних марафонах, до яких залучаються співробітник).

Окрема пропозиція - запровадження штатної посади психолога в недержавних гуманітарних організаціях. Це буде сприяти вдосконаленню в них всього комплексу психологічного забезпечення. У тому разі психодіагностичних та психокорекційних заходів, а не тільки психопрофілактичних, які проявились під час проведеного дослідження.

Специфічні професійно-важливі психологічні якості жінок-демінерів доцільно враховувати під час проведення навчальних занять, в першу чергу практичних: надавати жінкам більше завдань з емоціональним навантаженням, а також таких, які вимагають прогнозування ходу подій з урахуванням їх імовірності, а також знаходження нових нестандартних рішень. Проведення практичних занять з урахуванням отриманих результатів буде сприяти формуванню та розвитку важливих професійних якостей жінок-демінерів, зберігаючи при цьому не тільки боєздатність, але й психічне здоров'я під впливом наявних стрес-факторів.

Література

Засідання Національного органу з питань протимінної діяльності під головуванням першого заступника міністра оборони України, першого заступника голови Національного органу з питань протимінної діяльності генерал-лейтенанта Івана Гаврилюка. *МО України, 29 червня 2024*. https://mod.gov.ua/news/30-tisyach-kvadratnih-kilometriv-deokupovanih-teritorij-viznani-bezpechnimi-vid-minnih-zagroz

Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 - 2026 роках. Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#n19

ПЕРЕЛІК операторів протимінної діяльності, які пройшли сертифікацію. *Міністерство оборони України.* https://www.mil.gov.ua/content/protyminna/perelik_PMD_06012024.pdf 7

Landmark resolution on Women, Peace and Security (S/RES/1325) https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/

CARTAGENA ACTION PLAN 2010 – 2014: ENDING THE SUFFERING CAUSED BY ANTI-PERSONNEL MINES https://www.cartagenasummit.org/fileadmin/APMBC-RC2/2RC-ActionPlanFINAL-UNOFFICIAL-11Dec2009.pdf

The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction (Anti-Personnel Mine Ban Convention) https://www.apminebanconvention.org/en/the-convention/history-and-text

Vientiane Action Plan (VAP) https://www.clusterconvention.org/vientiane-action-plan/

MDG 3: Promote gender equality and empower women https://www.un.org/millenniumgoals/gender.shtml

Gender Focal Point Capacity Development Programme https://www.gichd.org/our-impact/stories/gender-focal-point-capacity-development-programme-2021-2022/

Aguirre, Salomé Valencia MD; Desantis, Angela PhD; Salas-Quijano, Sandra; Tovar Jaramillo, Sebastián; and Dulca-Amaya, Liliana PhD (2023) "Gender and Diversity Mainstreaming in Mine Action: Where Are We in Colombia?," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 27 : Iss. 1 , Article 10. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol27/iss1/10

Biscaglia, Laura; Jones, Abigail; and White, Robert (2021) "Mental Health: Taking a Proactive Approach to Support Staff in Mine Action," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25 : Iss. 1 , Article 16. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/16

Biscaglia, Laura; Sophal, Ros; and Sochenda, Khun (2020) "Strengthening a Sustainable National Capacity for Gender and Diversity Mainstreaming in Mine Action," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 24 : Iss. 2 , Article 12. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol24/iss2/12

Falke, Ken; Moore, Bret A. Psy.D., ABPP; and Tedeschi,, Richard Ph.D. (2021) "An Innovative Approach to the Mental Health Needs of Humanitarian Mine Action Personnel," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25 : Iss. 1 , Article 17. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/1

Matlock, Brenna (2021) "Moving the Story Forward Utilizing Deminer Narratives to Increase Women's Empowerment in Mine Action and Beyond," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25 : Iss. 1, Article 14. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/14

Matlock, Brenna (2021) "Moving the Story Forward Utilizing Deminer Narratives to Increase Women's Empowerment in Mine Action and Beyond," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25: Iss. 1, Article 14. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss1/14

Muminova, MD, PhD, Reykhan and Ibrohimzoda, PhD, Muhabbat (2022) "TNMAC's Victim Assistance Activities: The Mental Health Aspect of Survivors and HMA Personnel," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 25 : Iss. 3 , Article 9. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol25/iss3/9

Review of the use of non-staff personnel and related contractual modalities in the United Nations system organizations. Report of the Joint Inspection Unit. Prepared by Tesfa Alem Seyoum and Gaeimelwe Goitsemang. United Nations • Geneva, 2023. Available at: https://www.unjiu.org/sites/www.unjiu.org/files/jiu_rep_2023_8_english_0.pdf

Biscaglia, Laura; Sophal, Ros; and Sochenda, Khun (2020) "Strengthening a Sustainable National Capacity for Gender and Diversity Mainstreaming in Mine Action," The Journal of Conventional Weapons Destruction: Vol. 24: Iss. 2, Article 12. Available at: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol24/iss2/12

Барко В.І. Психологія управління персоналом органів внутрішніх справ (проактивний підхід): монографія. К.: Ніка-Центр, 2003 – 70 с.

Бут В.П. Формування професійно важливих якостей газодимозахисників-рятувальників МНС України : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.09. Київ, 2008. 16 с.

Інформаційно-психологічна протидія в Національній гвардії України (психологічний аспект) [Текст] : монографія / І. В. Воробйова, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін.; за заг. ред. проф. І.І. Приходька; 2-ге вид. – Х. : Національна акад. НГУ, 2016. – 265 с.

Василенко С.В. Психологічне забезпечення діяльності операторів радіолокаційних станцій в особливих умовах : автореф. дис. ... канд. псих. наук :19.00.09. Харків, 2007. 18 с.

Діагностика психологічної безпеки особистості фахівця екстремального виду діяльності: посібник І.І. Приходько. Х. : НА НГУ, 2017. 76 с.

Заярна М.С. Теоретико-психологічні засади професіографічного аналізу діяльності піротехнічних підрозділів ДСНС України. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2014 №16. С. 69 – 77.

Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення професійної діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.

Лефтеров В. О. Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу / В. О. Лефтеров // Психологія і суспільство. – № 2 (48). - Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – С. 91-107.

Фомич, М., Кришталь, М., & Вовк, Н. (2020). Гендерні особливості професійної самореалізації жінок у пожежно-рятувальних підрозділах. Вісник Національного університету оборони України, 56(3), 134–139. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-56-3-134-139

О. Назаров. Психологія діяльності рятувальника: зміст та проблеми для обговорення. Проблеми екстремальної та кризової психології 2022. № 2(4). С. 30 – 38.

Професіографічний аналіз діяльності піротехнічних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій: монографія / Оніщенко Н. В., Платонов В. М. (НУЦЗУ). – Х.: ФОП Панов А. М., 2024. – 144 с.

Кердивар В.В., Краснокутський М.І., Овсяннікова Я.О., Перелигіна Л.А., Платонов В.М., Похілько Д.С., Тімченко О.В. Психологічне інформування професійних контингентів сектору безпеки та оборони України про можливі негативні психологічні наслідки діяльності в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності та шляхи їхнього подолання : практичний посібник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Харків: Факт, 2024. 228 с.

Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О.В. Тімченка. – Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2017. – 777 с.

Lukasz Andrzej Derdowski, Gro Ellen Mathisen (2023). Psychosocial factors and safety in high-risk industries: A systematic literature review. *Safety Science, Volume 157, 2023, 105948, ISSN 0925-7535,* https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105948.

Hansez, I., & Chmiel, N. (2010). Safety behavior: Job demands, job resources, and perceived management commitment to safety. *Journal of Occupational Health Psychology, 15*(3), 267–278. https://doi.org/10.1037/a0019528

Stansfeld SA, Pike C, McManus S, Harris J, Bebbington P, Brugha T, Hassiotis A, Jenkins R, Meltzer H, Moran P, Clark C. Occupations, work characteristics and common mental disorder. Psychol Med. 2013 May;43(5):961-73. doi: 10.1017/S0033291712001821. Epub 2012 Aug 21. PMID: 22906225; PMCID: PMC3615626.

Linn Iren Vestly Bergh, Siri Hinna, Stavroula Leka, Aditya Jain (2014). Developing a performance indicator for psychosocial risk in the oil and gas industry. *Safety Science*, Volume 62, 2014, Pages 98-106, ISSN 0925-7535, https://doi.org/10.1016/j.ssci.2013.08.005

Karin Sjöberg Forssberg, Annika Vänje, Karolina Parding (2022). Bringing in gender perspectives on systematic occupational safety and health management. *Safety Science, Volume 152, 2022, 105776,* https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105776

Професійний стандарт «Оператор з пошуку вибухонебезпечних предметів (демінер)». Режим доступу https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/642-zatverdzenij_ps_operator_z_posuku_vnp_deminer.pdf

Wu Q, Yang Z, Qiu R, Cheng S, Zhu X, Han Z, Xiao W. The military occupational stress response scale: Development, reliability, and validity. Front Psychol. 2023 Feb 16;14:1032876. doi: 10.3389/fpsyg.2023.1032876. PMID: 36874833; PMCID: PMC9978465.

O'Brien R, Hunt K, Hart G. 'It's caveman stuff, but that is to a certain extent how guys still operate': men's accounts of masculinity and help seeking. Soc Sci Med. 2005 Aug;61(3):503-16. doi: 10.1016/j.socscimed.2004.12.008. Epub 2005 Feb 16. PMID: 15899311

Rachel Perks, Tehreem Saifey Ford (2024). Breaking barriers for women in mining. *Published on Sustainable Energy for All.* https://blogs.worldbank.org/en/energy/breaking-barriers-for-women-in-mining-

Bray RM, Camlin CS, Fairbank JA, Dunteman GH, Wheeless SC. The Effects of Stress on Job Functioning of Military Men and Women. Armed Forces Soc. 2001 Apr 1;27(3):397-417. doi: 10.1177/0095327X0102700304. PMID: 20543977; PMCID: PMC2883251.

Bray, R. M., Fairbank, J. A., & Marsden, M. E. (1999). Stress and Substance Use Among Military Women and Men. The American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 25(2), 239–256. https://doi.org/10.1081/ADA-100101858

Булайтіс А. Психологічні особливості стрес-факторів професійної діяльності працівників піротехнічних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2023. № 1(5). С.5-17. https://doi.org/10.52363/dcpp-2023.1.1

Платонов В. (2023). Психомоторні якості особистості в переліку професійно-важливих якостей фахівця піротехнічного підрозділу. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2023. № 1(5). С.51-61. https://doi.org/10.52363/dcpp-2023.1.5

Оцінка та прогноз професійної придатності рятувальників Служби Порятунку Особливого Ризику МНС Азербайджанської Республіки: психологічний аспект: Монографія / За заг. ред. Х.Р. Софієвої, О.В. Тімченка. – Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2022. 204 с.

Недвига О. В. (2016). Психологічний супровід військовослужбовців-саперів під час виконання бойового завдання. *Вісник національного університету оборони України: зб. наук. пр.* Київ: НУОУ, 2016. Вип. 1(47). С. 100–107.

HALO Staff Handbook 2023. Date exported: 09/02/2025 Exported by:Valerii Strilets

Kendall, M. G. (1938). "A New Measure of Rank Correlation". Biometrika, Volume 30, Issue 1-2, June 1938, Pages 81–93, https://doi.org/10.1093/biomet/30.1-2.81

Strelets, V., Stepanchuk, S., Strelec, V., & Khyzhniak, A. (2026). The Methodology of Expert Assessment of the Effectiveness of the Use of a Deminer's Armor and Radiation Protection Complex. *Social Development and Security*, *16*(2), 146-161. https://doi.org/10.33445/sds.2026.16.2.13

Guidelines «Gender-Sensitive Recruitment and Training in Mine Action». *Gender and Mine Action Programme Geneva – 2013.* https://www.gichd.org/fileadmin/uploads/gichd/Publications/GMAP-Recruitment-and-Training-Guidelines-2013.pdf

Отримано: 31 08 2026 року
Прорецензовано: 11 09 2026 року
Прийнято до друку: 30 09 2026 року